

DANMARK I POSTKOLONIALISMENS VRIDEMASKINE

Lars Jensen: *Danmark – rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv*
Hans Reitzels Forlag 2012, 312 s.

■ NIELS BRIMNES

Det kan diskuteres, om Danmarks fortid – og eventuelt også nutid – som kolonimagt er voldsomt over-udforsket eller snarere pinligt underbelyst. Set i forhold til de små befolkningsgrupper i de danske kolonier og – når Grønland undtages – deres beskedne udstrækning, findes der forbavsende mange historiske analyser af forholdene i og omkring dem. Man kan med en vis ret hævde, at det efterhånden er vanskeligt at finde et handelsinitiativ, en missionær eller en plantageejer med relation til de danske kolonier, hvis forhold ikke allerede er vendt og drejet. På den anden side står det synspunkt, at den koloniale side af Danmarks fortid er forblevet et perifert og eksotisk appendiks til den 'egentlige' Danmarkshistorie, som aldrig er blevet en del af den nationale selvforståelse. Danmark var jo ikke, fortæller vi indirekte hinanden, sådan for alvor en kolonimagt. Der er derfor behov for et fortsat og kritisk blik på Danmarks koloniale og post-koloniale relationer. Lars Jensens bog *Danmark – rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv* repræsenterer det sidste synspunkt. Den vender jeg tilbage til.

DANSK (POST-)KOLONIHISTORIE – EN STATUS

Men lad mig starte med at tage temperaturen på dansk kolonihistorie og på de beslægtede emner, der handler om Danmarks tilstedeværelse i koloniale og post-koloniale rum. *Vore Gamle Tropekolonier* fra 1952-53 er stadig et grundlæggende værk. Det er baseret på solidt empirisk arbejde med kilderne i Rigsarkivet, fokuserer på klassisk begivenheds- og administrationshistorie og lægger et entydigt dansk perspektiv.¹ I 1980 kom så supplementsbindene om kolonierne i Asien, Afrika og Vestindien til Politikens Danmarkshistorie. De føjede først og fremmest en handelshistorisk vinkel til; en vinkel der betød, at de danske aktiviteter blev set i et større europæisk kolonihistorisk perspektiv. Især Ole Justesens bidrag om

¹ Johannes Brøndsted (red.): *Vore Gamle Tropekolonier*, I-II, København, Westermanns forlag 1952-53.

besiddelserne i Afrika inddrog også en afrikansk vinkel.² Men det var naturligvis sigende, at disse bind netop var *supplements*-bind. Den senere 'Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie' udgav ikke supplementsbind, men forsøgte med vekslende held at integrere kolonihistorien i den generelle Danmarkshistorie. Det lykkedes, ikke overraskende, fint for Ole Feldbæk – der har beskæftiget sig indgående med kolonihistoriske emner – i bindet om 1700-tallet. Men prøv lige at søge information om frigivelsen af slaverne i de følgende bind! Der står reelt ikke noget. Til gengæld får vi at vide, at de vestindiske øer var den "mest festlige og farverige del af Danmark!"³ For tyve år siden gav jeg i forlængelse heraf følgende karakteristik af dansk kolonihistorie:

Sammenfattende må det siges, at de danske kolonihistorikere har koncentreret sig om det europæiske perspektiv, ofte i form af handelshistoriske undersøgelser, og kun i meget begrænset omfang inddraget de fremmede samfund i deres fremstillinger. I det omfang 'de andre' optræder i fremstillingerne, har det højst været som en besværlig kulisse, på baggrund af hvilken de danskes aktiviteter kunne udfolde sig.⁴

På dette tidspunkt var historisk arbejdende antropologer som Esther Fihl og Karen Fog Olwig imidlertid begyndt at udfordre denne nationale og eurocentriske tilgang til Danmarks koloniale fortid. Og ser vi på de seneste ti år, er der også sket meget i historiefaglige kredse. Hvis vi starter i København og med kolonimagtens perspektiv, så skrev Michael Bregnsbo og Kurt Villads Jensen i 2004 bogen *Det Danske Imperium. Storhed og Fald* ud fra et ønske om at sprænge en klassisk nationalhistorisk ramme for forståelsen af Danmarks historie. Danmark var et imperium indtil 1864 og blev da en nationalstat, om end rester af imperiet i Vestindien og Nordatlanten fortsat hang ved. Bogen er klassisk fortællende og koncentreret om det overordnede politisk-administrative niveau, men udgør et interessant forsøg på at tænke Danmark som noget andet og mere end en nationalstat fra

² Ole Feldbæk og Ole Justesen: *Kolonierne i Asien og Afrika*, København: Politikens forlag 1980; Ove Hornby, *Kolonierne i Vestindien*, København: Politikens Forlag 1980. Senere kom også udgivelser om Grønland og globale danskere, der virkede uden for den statslige kolonialisme. Finn Gad: *Grønland*, København: Politikens Forlag 1984 og Erik Helmer Pedersen: *Pionererne*, København: Politikens Forlag 1986.

³ Kristian Hvidt: *Det folkelige gennembrud og dets mænd 1850-1900*, (Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie bd. 11), København: Gyldendal og Politikens forlag 1990, s. 20. Se også Ole Feldbæk: *Den lange fred, 1700-1800*, (Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie bd. 9), København: Gyldendal og Politikens forlag 1990; Claus Bjørn: *Fra reaktion til grundlov 1800-1850* (Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie bd. 10), København: Gyldendal og Politikens forlag 1990.

⁴ Niels Brimnes: 'Dansk kolonihistorie mellem historievidenskab og antropologi – et forslag til metode', *Den jyske Historiker*, 60, 1992, s. 104.

Kalmar-unionen til den kolde krig.⁵ Erik Gøbel udgav i 2008 – mere traditionelt – en bog om det ofte fejrede danske forbud mod transatlantisk slavehandel. Bogen rummer såvel en udgivelse af nogle af de centrale kilder som en egentlig analyse af den danske administrations motiver – og det vil i denne sammenhæng først og fremmest sige Ernst Schimmelmans – for at udstede et forbud før alle andre lande. Gøbel ser en kombination af bevæggrunde, men nedtoner de humanistiske til fordel for økonomiske kalkuler. På det punkt ligger han i øvrigt i forlængelse af historikere som Ole Feldbæk og Svend Erik Green-Pedersen.⁶

Går vi til de vestindiske øer, udgav Louise Sebro i 2010 sin ph.d.-afhandling fra Lunds Universitet om etnisk identitet og social navigation blandt afrikanerne i 1700-tallet. Undersøgelsen tager eksplicit "udgangspunkt i afrocaribieres egne udsagn og handlinger og bygger således på dem som aktører, hvis stemmer træder frem i kilderne".⁷ Sebros afhandling er et forsøg på at skrive dansk kolonihistorie 'from the natives point of view' – og vi accepterer her slaverne som 'natives' i Caribien. Tilsvarende forsøg på at inddrage 'de andres' perspektiv i den afro-amerikanske del af dansk kolonihistorie ligger bag Gunvor Simonsens analyser af slavernes relation til retsvæsenet i Vestindien og Pernille Ipsens analyser af intime relationer mellem danskere og afrikanere på Guldkysten.⁸ Niklas Thode Jensen har arbejdet med sundhedsforhold blandt slaverne og bidrog bl.a. i 2009 med en artikel i et temanummer af *Bulletin of the History of Medicine*, der behandlede koppevaccinationens komplekse historie uden for Europa i det 19. århundrede. På den måde blev forholdene i Dansk Vestindien indskrevet i en global sammenhæng.⁹

Den danske kolonialisme i Indien fik en grundig opdatering med Nationalmuseets Trankebarinitiativ, ledet af Esther Fihl. Resultaterne er blandt andet publiceret i et særnummer af de Indiske tidsskrift *Review of Development and Change*. Bidragene heri strækker sig fra den første danske ekspeditions ankomst i 1620 til vores dages turisme, og ikke alle bidrag begrænser sig til den beskedne danske handelsstation på Indiens østkyst, men søger ud i det omgivende sydindiske sam-

⁵ Michael Bregnsbo og Kurt Villads Jensen: *Det Danske Imperium. Storhed og Fald*, København: Aschehoug 2004.

⁶ Erik Gøbel: *Det danske Slavehandelsforbud 1792. Studier og kilder til forhistorien, forordningen og følgerne*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2008. Se især s. 139-42.

⁷ Louise Sebro: *Mellem afrikaner og kreol. Etnisk identitet og social navigation i Dansk Vestindien 1730-1770*, Lund: Lunds Universitet 2010, s. 19.

⁸ Se f.eks. Gunvor Simonsen: 'Legality outside the Courtroom: Practices of Law and Law Enforcement in the Danish West Indies at the End of the Eighteenth Century', *Quaderni Fiorentini. Per La Storia del Pensiero Giuridico Moderno*, s. 33-34, 2004-2005, s. 921-961; Pernille Ipsen: "'The Christened Mulatresses": Euro-African Families in a Slave Trading Town', *The William and Mary Quarterly*, 70:2, 2013 (under udgivelse).

⁹ Niklas Thode Jensen: 'Safeguarding slaves: Smallpox, Vaccination, and Governmental Health Policies among the Enslaved Population in the Danish West Indies, 1803-1848', *Bulletin of the History of Medicine*, 83:1, 2009, s. 95-124.

fund.¹⁰ En af bidragyderne til særnummeret, Karen Vallgård, har netop afsluttet sin ph.d. afhandling om danske missionærer under det britiske kolonistyre i slutningen af 1800-tallet. Hendes emne ligger således efter afslutningen på den formelle danske kolonialisme, men før Indien blev postkoloniale. Med udgangspunkt i postkolonial teoridannelse fokuserer Vallgård på de danske missionærers følelsesmæssige relationer til indiske børn, men et andet gennemgående tema er forholdet til den britiske kolonimagt. Var de 'fremmede' missionærer kolonimagtens forlængede arm eller repræsenterede de en mulighed for at undvige kolonimagten? Et godt og klassisk spørgsmål, som her rækker ud over en snæver national forståelse af dansk kolonihistorie.¹¹

Også når det gælder Nordatlanten, sker der noget. En gruppe historikere dannede i 2002 et netværk til at afdække Vestnordens historie – i daglig tale VNH-netværket. Netværket tager udgangspunkt i, at de vestnordiske landes fælles historie i dag ikke er kendt i sin helhed, og at man hidtil har forsømt at se området i et bredere perspektiv.¹² Netværkets seneste udgivelse er oversigtsbogen *Naboer i Nordatlanten. Hovedlinjer i Vestnordens historie gennem 1000 år*. I en tidligere udgivelse finder man Jens Chr. Manniches sammenligning mellem dansk kolonialisme i Grønland og britisk kolonialisme i Indien.¹³ VNH-netværket repræsenterer tydeligvis et forsøg på at gentænke historien om de danske kolonier i Nordatlanten i en ny og mindre dansk-national ramme. Hertil kan lægges Søren Ruds arbejde, som ud fra Foucaults begreb om 'guvernamentalitet' og med udblik til postkolonial teori i andre kontekster, analyserer den danske administration i Grønland i 1800-tallet.¹⁴ Hvis man savner noget i den nyere forskning i koloniale relationer i Nordatlanten, er det måske bidrag til forståelse af perioden efter 1945 – særligt med henblik på Grønland.

Historiefaglige analyser af Danmarks relationer til den post-koloniale verden i almindelighed er dog begyndt at dukke op. Mest markant er den omfattende analyse af dansk bistandspolitik, *Idealer og Realiteter*, der udkom som supplementsbind til serien *Dansk Udenrigspolitik Historie*. At også denne bog udkom som et

¹⁰ Esther Fihl og A. R. Venkatachalapathy (red.): 'Cultural Encounters in Tranquebar: Past and Present', *Review of Development and Change*, 14:1-2, 2009.

¹¹ Karen A. Vallgård: *Bringing Children Into the Fold. Danish Missionaries in Colonial South India, 1864-1918*, ph.d.-afhandling, Københavns Universitet 2012; Karen A. Vallgård: 'Adam's Escape: Children and the Discordant Nature of Colonial Conversions', *Childhood*, 18:3, 2011, s. 298-315.

¹² Se Netværkets hjemmeside: <http://vestnordenshistorie.org/> (15.3.2013).

¹³ Jøn Th. Thor m.fl. (red.): *Naboer i Nordatlanten. Hovedlinjer i Vestnordens historie gennem 1000 år*, Tønsbo: Frodskapur 2012; Jens Chr. Manniche: 'Den Store og Den Lille Kolonialisme – Grønlands Kolonihistorie i Internationalt Lys?', *De Vestnordiske landes fælleshistorie*, Nuuk: Direktoratet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke, 2003, s. 117-24.

¹⁴ Søren Rud: 'A correct admixture: the ambiguous project of civilising in nineteenth-century Greenland', *Itinerario*, 33:2, 2009, s. 29-43; Søren Rud, 'Visse Klasser. Samfundsorden og Ledelse i 1800-tallets Grønland', *Temp*, 3, 2011, s. 130-55.

'appendiks' til den 'rigtige' udenrigspolitikshistorie kan naturligvis tages til indtægt for det synspunkt, at det koloniale og post-koloniale felt stadig er udgrænset fra danmarkshistoriens hovedstrøm.¹⁵ Men det er dog lige så bemærkelsesværdigt, at værket overhovedet blev udgivet. I denne forbindelse bør et bind af *Den jyske Historiker* med titlen *Historier om dansk udviklingsbistand* også nævnes. I et af bidragene forsøger jeg at analysere verdensbilledet hos danske bistandsarbejdere i Indien omkring 1950 og at vise dets rødder i en kolonial forestillingsverden. Et beskedent forsøg på at skrive historie på tværs af skellet mellem den koloniale og post-koloniale periode. I samme nummer findes en analyse af Danmarks helt store udviklingspolitiske flagskib, Noakhali-projektet i Bangladesh.¹⁶ Hvis man synes, at disse analyser stadig er for 'nationale' i deres udgangspunkt, kan man gå til tobindsværket *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*. Selv om de fleste analyser her stadig er nationalt forankrede, optræder de i en eksplicit transnational og komparativ ramme.¹⁷ Et andet eksempel på en overskridelse af det snævert nationale perspektiv er Kristian Ravn Paaskesens analyse af det noget problemfyldte fælleskandinaviske andelsprojekt i Nyerere's Tanzania.¹⁸

Endelig er historikere, litteraturforskere og antropologer begyndt at interessere sig for den nutidige relation til og brug af den koloniale fortid. Blandt de foretrukne emner er omgangen med den koloniale kulturarv og moderne turisme. Eksempler på denne tilgang findes i ovennævnte Trankebarinitiativ fra Nationalmuseet – eksempelvis i Kirsten Thistedes artikel om banale nationale fortællinger og 'postkolonial melankoli'¹⁹ – men også i andre sammenhænge. Helle Jørgensen har analyseret, *hvis* historie, der søges bevaret i Trankebar i dag, og hvem der kontrollerer processen. I hendes arbejder analyseres et interessant postkolonialt spændingsfelt mellem danske interesser – blandt andet repræsenteret ved NGO'er som Bestsellerfonden – det officielle Indien og lokalbefolkningen. Tilsva-

¹⁵ Christian Friis Bach m.fl., *Idealer og Realiteter. Dansk Udviklingspolitikshistorie 1945-2005*, København: Gyldendal 2008.

¹⁶ Niels Brimnes: 'Pragt og elendighed. Forestillinger om Indien hos skandinaviske læger og sygeplejersker under og efter den internationale tuberkulosekampagne 1948-51', *Den jyske Historiker*, 120, 2008, s. 18-35; Peter Brunbech: 'Noakhali – drømmen om det store projekt', *Den jyske Historiker*, 120, 2008, s. 73-92.

¹⁷ Helge Ø. Pharo and Monika Pohle Fraser (red.): *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*. I-II, Oslo: Unipub 2008.

¹⁸ Kristian R. Paaskesen: 'A Bleak Chapter in Nordic Development Aid History?: the Nordic Co-operative Assistance Project in Tanzania', *Scandinavian Journal of History*, 35:4, 2010, s. 451-70.

¹⁹ Kirsten Thisted: 'Where once Dannebrog waved for more than 200 years. Banal nationalism narrative templates and post-colonial melancholia', *Review of Development and Change*, 14:1-2, 2009, s. 147-172.

rende har Astrid Nonbo Andersen analyseret strategisk brug af fortiden i relation til slavespørgsmålet i Dansk Vestindien.²⁰

Mange er nævnt og flere givetvis glemt. Alt i alt tegner der sig et billede af et levende undersøgelsesområde, hvor der publiceres ganske meget. Feltet er præget af mange publikationer i internationale tidsskrifter, og man må gå ud fra, at det afspejler et ønske om at være i dialog med international kolonihistorisk forskning.²¹ Der udvises tydelig interesse for og vilje til at forstå Danmarks koloniale relationer i bredere sammenhænge end den nationale, og for at anlægge de koloniseredes perspektiv. Endelig kan man spore en voksende interesse for at forstå Danmark i postkoloniale sammenhænge, hvad enten det er som bistandsdonor eller som leverandør af kulturarvsturer i Trankebar. Der er bestemt plads til forbedring og fortsat udvikling og opdyrkning af oversete områder. Men det er dette felt, som Lars Jensen skriver sig op imod i bogen *Danmark – rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv*.

”EN ANDERLEDES OG UDFORDRENDE OPTIK ...”

Nogle af ovennævnte værker er behandlet af Lars Jensen, flere er nævnt og nogle af dem optræder slet ikke, men *Danmark – rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv* føjer sig på ingen måde ind i denne række af studier af egentlige koloniale og post-koloniale forhold med berøring til Danmark. Jensen skriver sig i bogstaveligste forstand *op imod* og ikke *ind i* det felt, jeg har skitseret ovenfor.

Hovedargumentet for at skrive bogen er samtidsdiagnostisk. Jensen ønsker:

dels at udfordre det underforståede selv- og andetsyn gennem en anderledes og udfordrende optik, og dels at vise, hvordan det, vi opfatter som globaliserings-tilpasningsproblemer i en mere åben (i hvert fald for os), men også mere kompleks postkoldkrigsverden, er en udløber af lange historiske tråde, der ikke kun er relevante i deres samtidshistoriske sammenhænge, men har forbindelse til vores egen globale nutid.²²

Synsvinklen er først og fremmest repræsentationshistorie.²³ Fokus er på den postkoloniale samtid, omend perspektivet rækker tilbage til begyndelsen på

²⁰ Helle Jørgensen: 'Remoteness and Development: Transnational Constructions of Heritage in a former Danish Trading Colony in South India', *History and Anthropology*, 23:2, 2011, s. 169-186; Astrid Nonbo Andersen: "'We Have Reconquered the Islands': Figurations in Public Memories of Slavery and Colonialism in Denmark 1948-2012', *International Journal of Culture, Politics and Society*, 26:1, 2013, s. 57-76.

²¹ Det bør dog retfærdigvis nævnes, at dette ikke er nyt. En tidligere generation af økonomisk orienterede kolonihistorikere, der blandt andet omfattede Ole Feldbæk og Svend-Erik Green Pedersen, publicerede ivrigt på engelsk og regelmæssigt i internationale sammenhænge.

²² Jensen: *Danmark*, s. 19-20.

²³ Jensen: *Danmark*, s. 56

Danmarks status som (moderne) kolonimagt med udsendelsen af en ekspedition til 'Ostindien' i 1618. Formålet synes at være at fremanalysere kontinuitet mellem Danmarks aktuelle ageren i det globale rum og vores ofte oversete fortid som kolonimagt. Jensen præsenterer sig selv som én, der bevæger sig "inden for cultural studies og postkoloniale studier".²⁴ Han vil med andre ord analysere Danmark i postkolonialismens optik. Men hvad er det egentlig for en optik?

'Postkolonialisme' er en af de -ismer, der vanskeligt lader sig entydigt definere, og en længere diskussion af dens mange bestemmelser hører ikke hjemme her. Men lad mig kort skitsere nogle væsentligste aspekter i min egen forståelse af postkolonialismen.

Postkolonialisme kan for det første ikke bestemmes simpelt periodisk. Den handler ikke blot om tiden efter afkoloniseringen, men snarere om de forbindelser, der går på tværs af denne. Den handler om, hvordan den koloniale fortid lader sig læse på ny i lyset af formel afkolonisering, men også om hvordan kolonialismen på en række mindre formelle områder stadig er blandt os. Bill Ashcroft formulerer sig ganske bestemt om dette: "Post-colonial discourse is the discourse of the colonized, which begins with colonization and doesn't stop when the colonizers go home. The post-colonial is not a chronological period (...)".²⁵ I det lys forekommer Grønland efter 1953, 1979 og 2009 at være et oplagt sted at analysere koloniale forestillingers vedholdenhed i en mere eller mindre post-kolonial kontekst.

Postkolonialisme indebærer et opgør med eurocentrismen, og den kritiserer det vestlige blik på den ikke-vestlige verden. Men den tror ikke på autentiske indfødte stemmer. Den er hverken vestlig eller ikke-vestlig, men *hybrid og tvetydig*. Det skyldes, at postkolonialisme er studiet af de vilkår, der hersker i en verden, hvor det ikke længere er meningsfuldt at adskille kolonisatorer og koloniserede.²⁶ Postkolonialismen er snarere interesseret i de måder, hvorpå begreber og institutioner udkrystalliseres eller forandres i det (post-)koloniale møde. Et yndet tema er således, hvordan koloniserede subjekter har overtaget og approprieret elementer fra kolonisatorernes kultur.²⁷ Den postkoloniale tilgang kan illustreres af to eksempler fra Indien. Partha Chatterjee har undersøgt, hvordan forestillinger om 'nationen' blev formuleret af elitære lag i Indien under indflydelse af, men også gennem afstandtagen til, den vestlige model, i det der for Chatterjee bliver et forsøg på at udforme "a 'modern' national culture that is nevertheless not Western".²⁸ Man kunne også nævne Chatterjee's landsmand og fælle fra *Subaltern*

²⁴ Jensen: *Danmark*, s. 15.

²⁵ Bill Ashcroft: *Post-colonial Transformation*, London: Routledge 2001, s. 12.

²⁶ Se f.eks. Robert Young: *Postcolonialism – an historical introduction*, Oxford: Blackwell 2001, s. 68

²⁷ Se f.eks. Ashcroft: *Post-colonial Transformation*, s. 4f.

²⁸ Partha Chatterjee: *The Nation and its Fragments*, Princeton: Princeton University Press 1993.

Studies gruppen, Gyan Prakash, der tilsvarende har analyseret, hvordan vestlig videnskab på en gang omfavnes og transformeres i en indisk kontekst.²⁹

Postkolonialismens optagethed af det hybride og det ambivalente hænger givetvis sammen med, at disciplinen i høj grad tegnes af personer, der selv er 'hybrider'. Postkolonialismens hovedfigurer er ikke 'nativister', men personer, der er dybt splittede mellem koloniale og postkoloniale erfaringer og aspirationer. Ofte er de født og opvokset i et (tidligere) koloniseret område, men har en flot karriere på de fremmeste vestlige universiteter. Det gælder således for palæstinensiske Edward Saïd, den indiskfødte parsi Homi Bhabha og bengalske Gayatri Spivak. De tre regnes ofte for postkolonialismens første triumvirat.³⁰

Det er altså dette felt og denne tradition, Jensen skriver ud fra, og det er da værd at undersøge, hvad sådant et perspektiv kan bidrage med i en dansk historiefaglig kontekst.

FRA VORE GAMLE TROPEKOLONIER TIL MAGTUDREDNINGEN

Jensen serverer sin analyse i fire kapitler. Det første beskæftiger sig med fremstillingen af Danmark som kolonimagt i det klassiske værk *Vore Gamle Tropekolonier* fra 1952-53, men analyserer mere indgående og interessant Thorkild Hansens fremstilling i trilogien om slavernes kyst, skibe og øer. Næste kapitel ser på perioden fra Junigrundloven og til den danske kolonialismes formelle afslutning med indlemmelsen af Grønland som et dansk amt i 1953. Kapitlets tyngdepunkt ligger i en analyse af en række tekster fra den toneangivende embedsmand H. N. Rink, der var fortaler for en paternalistisk-protektionistisk kolonipolitik i Grønland. Bogens tredje kapitel ønsker at analysere den danske politik over for Grønland i efterkrigstiden og den danske udviklingsbistand som parallelle processer. Det er Jensens rimelige og interessante grundantagelse "at der er en stor grad af overlap mellem de diskursive forståelser, på trods af at litteraturen stort set har ignoreret disse overlap".³¹ Bogen afsluttes med et kapitel om mødet med den ikke-danske *anden* i Danmark, og handler både om grønlændere og om indvandrere i det hele taget.

Med sin postkoloniale optik bidrager Jensen med interessante perspektiver på debatten om Danmark og den (post-)koloniale verden. Det er først og fremmest forfriskende at have en bog i hånden, der – selv om Grønland fylder uforholdsmæssigt meget – tør bringe slavehandel og ulandsbistand sammen, og som har såvel *Vore Gamle Tropekolonier* som rapporter fra magtudredningen i litteraturlisten.

²⁹ Gyan Prakash: *Another Reason. Science and the Imagination of Modern India*, Princeton: Princeton University Press 1999.

³⁰ Young: *Postcolonialism*, s. 61-63.

³¹ Jensen: *Danmark*, s. 182.

Der er også gode kritiske pointer at hente. Et eksempel er påpegningen af begrænsningerne i Thorkild Hansens kolonikritik. Jensen viser overbevisende, hvordan Hansen romantiserer lægen Paul Iserts bestræbelser på at etablere en produktion af koloniale varer omkring de danske forter i Afrika som alternativ til slavehandelen.³² Jensen har blik for det modsætningsfyldte i, at Danmark kunne markedsføre sig selv som en bistandsdonor, der ikke var tilsmudset af en fortid som kolonimagt og alligevel begyndte bistandshjælpen i Indien og Ghana med henvisning til tidligere koloniale forbindelser.³³ Han påpeger fint, hvordan danskheden råder som den udtalte norm i den samfundsvidenskabelige integrationslitteratur, hvor 'befolkning' f.eks. altid synes at betyde etnisk dansk befolkning.³⁴

Jensen stiller også et rigtigt godt spørgsmål: Hvornår gik Danmark fra i egen selvforståelse at være en ganske almindelig – omend lidt beskedene – udplyndringskolonimagt til at være til at være en særlig humant indstillet kolonimagt? Det skete, svarer han, "nogenlunde samtidig med, at andre europæiske kolonimagter iscenesatte sig selv som humane kolonimagter, hvis ikke direkte så indirekte gennem påpegningen af egne relative fortræffeligheder i forhold til andre kolonimagters relativt uforsvarlige overgrebspolitik".³⁵ Det er en interessant iagttagelse, som dog kunne have fortjent at blive uddybet og underbygget mere, end Jensen gør.

ANALYSER AF ANALYSER

Men der er også svagheder. Og det er værd at bemærke, at en del af svaghederne er de samme, som er blevet påpeget i Edward Saïds gennembrudsbog *Orientalism*. Heri anklagede Saïd europæiske videnskabsfolk og forfattere for at beskrive og forstå Orienten gennem negativt ladede stereotype forestillinger, der i grundsubstansen var uforandrede fra starten af 1800-tallet til slutningen af 1900-tallet. *Orientalism* åbnede et enormt og frugtbart analytisk felt, men blev kritiseret for ikke at tilbyde læseren en bedre eller bare en anderledes forståelse af Orienten. Sådan er det også med Jensens bog om Danmark og den post-koloniale arv: Den analyserer og kritiserer det, der allerede er skrevet om dansk (post-)kolonihistorie, men den bidrager ikke med analyser af noget nyt uden for den eksisterende litteratur.

Min hovedanke mod bogen er således, at den begrænser sig til kritiske analyser af andres analyser uden at have en platform, hvorfra den kan udøve denne kritik, og uden selv at komme med et bud på en kolonihistorisk analyse. Dette ses bl.a. i behandlingen af den ledende embedsmand i Grønland Eske Brun. Brun er på en gang analyseobjekt og informationskilde. Bruns erindringer leverer op-

³² Jensen: *Danmark*, s. 53.

³³ Jensen: *Danmark*, s. 186.

³⁴ Jensen: *Danmark*, s. 235-37, 265.

³⁵ Jensen: *Danmark*, s. 85-86.

lysninger om den danske kolonipolitik, samtidig med at Brun som paternalistisk embedsmand er objekt for Jensen postkoloniale kritik. "Det er imidlertid værd at bemærke", skriver han, "at mens Brun forholdt sig kritisk til dele af den danske administration af Grønland, forblev han ude af stand til at se, at administratorerne, herunder Brun selv, udgjorde en væsentlig del af problemet".³⁶ Jensen benytter Brun til 'se' med, samtidig med at han ved, hvad Brun ikke kan se. På samme måde må man andre steder i bogen spørge, om der er tale om analyser *med* Rink eller *af* Rink – *med* den færøske historiker Hans Jacob Debes eller *af* ham.

Et beslægtet problem dukker op i en meget lang kritik af en DIIS-rapport fra 2007 om afviklingen af Grønlands kolonistatus i det første årti efter Anden Verdenskrig. Rapporten har en "slingrende tilgang" til forståelsen af de handlerum, der udviklede sig efter krigen. Den leverer en "forplumret fremstilling", og den er "helt ude af stand til" at se Danmarks position i relation til de øvrige kolonimagter. I den 30 sider lange kritik af DIIS-rapporten, er alle referencer på nær to imidlertid til rapporten selv: Den ene reference er til en undersøgelse af svensk bistandshjælp, den anden til en artikel om det postkoloniale Portugal. Jeg vil ikke afvise, at Jensens kritik kan være berettiget, men den havde unægteligt været mere interessant, hvis den var baseret på noget uden for rapporten – hvad enten det var Jensens egen eller andre forskeres mindre forplumrede og mere klartskuede behandling af forholdet mellem Danmark og Grønland i perioden 1945-54. Andre værker får samme skudsmål. *Idealer og realiteter* er ifølge Jensen præget af selvmodsigelser, og Lise Tøgebys rapporter om etniske minoriteter i Danmark mangler – til trods for at hun skriver for magtudredningen – "blik for magtperspektivet" og ender derfor også i "en selvmodsigende passage".³⁷ Det er naturligvis ikke tilfældigt, at de analyserede værker beskyldes for at være netop selvmodsigende. Selvmodsigelser kan man nemlig vise uden at forlade teksten.

Endelig beklager Jensen flere gange, at 'de andre' forbliver passive og tavse i de bøger, han analyserer; en klassisk og som regel berettiget postkolonial indvending mod den etablerede historieskrivning. I litteraturen om Grønland efter 1945 er grønlænderne "passive tilskuere til deres egen udvikling"; i den meget udsældte DIIS-rapport er "der ikke plads til koloniernes frisættelse som et kombineret resultat af koloniernes egne frigørelsesprocesser og europæernes gradvist svækkede greb om deres kolonier"; og i *Idealer og Realiteter* "forbliver ulandene stort set usynlige i fremstillingen".³⁸ Men det er et forhold, som Jensen intet gør for at rette op på. Der er ikke en slave, ikke en grønlænder, og ikke en modtager af dansk bistand, som kommer til orde takket være Jensens bog. Endnu en

³⁶ Jensen: *Danmark*, s. 190.

³⁷ Jensen: *Danmark*, s. 234. For kritikken af *Idealer og realiteter* som selvmodsigende se s. 220-24.

³⁸ Jensen: *Danmark*, s. 138 og 227.

gang kan vi konstatere, at samme problem gør sig gældende i *Orientalism*. Derfor er det også værd at citere indiske Aijaz Ahmads præcise kritik af Saïds bog:

But what is remarkable is that with the exception of Saïd's own voice, the only voices we encounter in the book are exactly those of the very Western canonicity, which, Saïd complains, has always silenced the Orient. Who is silencing whom, who is refusing to permit a historicized encounter between the voice of the so-called 'Orientalists' and the many voices that 'Orientalism' is said so utterly to suppress, is a question that is very hard to determine as we read this book.

Jensens post-kolonialt inspirerede kritik af den eksisterende litteratur om Danmark i den koloniale og post-koloniale verden indeholder gode pointer og er i mange tilfælde berettiget. Den bliver bare lidt kedsommelig i længden. Man tager sig selv i at sidde og længes efter én af de mange egentlige analyser af dansk (post-)kolonihistorie, som jeg nævnte i begyndelsen af denne anmeldelse.

NIELS BRIMNES
LEKTOR, PH.D.
INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND
AARHUS UNIVERSITET